

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ FINANCIAL SECURITY OF BANKING SYSTEM: REALITIES AND PROSPECTS

УДК 336.717.06

Карковська В.Я.к.е.н., доцент кафедри
адміністративного та фінансового
менеджментуНаціональний університет
«Львівська політехніка»**Прокопишин-Рашкевич Л.М.**к.е.н., старший викладач кафедри
менеджменту організацій
Національний університет
«Львівська політехніка»**Якимець М.М.**студент
Національний університет
«Львівська політехніка»

У статті розглянуто сучасний стан та актуальні проблеми банківського сектору України в умовах реформування та економічного спаду. Виокремлено загрози зовнішнього і внутрішнього середовища, які мають вплив на безпеку банківського сектору. Досліджено динаміку основних результатів діяльності банків у 2014–2018 рр. Проаналізовано тенденції зміни наданих кредитів банками та отриманих депозитів. Ураховано світові тенденції щодо кількості банків у країнах зі стабільною економікою.

Ключові слова: банк, внутрішні та зовнішні загрози, надані кредити, депозити, доходи банків, витрати банків, макроекономічне середовище.

В статье рассмотрены современное состояние и актуальные проблемы банковского сектора Украины в условиях реформирования и экономического спада. Выделены угрозы внешней и внутренней среды, которые влияют на безопасность банковского сектора. Исследована динамика основных результатов деятельности банков в

2014–2018 гг. Проанализированы тенденции изменения предоставленных кредитов банками и полученных депозитов. Учтены мировые тенденции количества банков в странах со стабильной экономикой.

Ключевые слова: банк, внутренние и внешние угрозы, предоставленные кредиты, депозиты, доходы банков, расходы банков, макроэкономическая среда.

The current features and actual problems of the Ukrainian banking system in the conditions of reforming and economic recession are considered in this article. The threats to the external and internal environment that have an impact on the security of the banking sector are identified. The dynamics of the main results of the banking activities in 2014–2018 years is investigated. The tendencies of change in conditions of granted bank loans and deposits are analyzed. World trends in the number of banks in countries with a stable economy are taken into account.

Key words: bank, internal and external threats, loans granted, deposits, bank revenues, bank expenses, macroeconomic environment.

Постановка проблеми. Питання забезпечення фінансової безпеки банків завжди було актуальним, а особливо в сучасних умовах системної кризи, оскільки від стабільного функціонування банківської системи залежить не тільки розвиток сфери банківських послуг, а й соціально-економічний розвиток держави.

На жаль, сучасний стан української банківської системи залежить від низки чинників, які роблять її вразливою та мінливою, що, своєю чергою, поглиблює недовіру з боку клієнтів.

Усі чинники впливу на банківську систему поділяються на дві категорії й є взаємопов'язаними.

Однак категорія внутрішніх чинників впливу на пряму залежить від ефективності управлінської системи банків, і це є свідченням того, що установа може здійснювати на них вплив відповідними інструментами. Складніша ситуація із впливом зовнішніх чинників, оскільки банк не може на них впливати, а це призводить до складності їх прогнозування, врахування тощо, тому доцільно розглянути можливі загрози продуктивній роботі банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику економічної безпеки банківської системи досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні науковці та фахівці, зокрема: С.І. Адаменко, М.Д. Алексеєнко, О.І. Барановський, І.О. Бланк, Т.М. Болгар, Дж.К. Ван Хорн, О.Д. Василик, В.В. Вітлінський, В.М. Гесць, К.С. Горячева, Р. Джуччі, О.В. Дзюблюк, Е.Дж. Долан, М.М. Єрмошенко, В.Г. Загородній, О.Д. Заруба, Р.Дж. Кемпбелл, І.П. Козаченко, Л.О. Лігоненко, А.М. Мороз, В.І. Мунтіян, О.О. Олей-

ніков, Б.А. Райзберг, Дж.Ф. Сінкі, Т.С. Смовженко, О.О. Терещенко, Е.А. Уткін, Р.І. Шіллер та багато інших.

Постановка завдання. Метою дослідження є виокремлення чинників, які впливають на фінансову безпеку банківської системи, та дослідження зміни показників банківської діяльності під їхнім впливом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ґрунтовне дослідження суті фінансової безпеки проведено О.І. Барановським, який розглядає поняття фінансової безпеки банку як сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану банківської установи дії або обставини ліквідовані, або зведені до такого рівня, за якого вони не можуть завдати збитків функціонуванню банку, збереженню і відтворенню його майна, інфраструктури, а також перешкоджати досягненню банком статутних цілей [1].

І.І. Д'яконова і Д.В. Шиян сформуvalи систему загальних загроз внутрішнього і зовнішнього середовища, які здійснюють негативний вплив на банківську систему (рис. 1). Такий вид класифікації є найпоширенішим та продуктивним в узагальненні джерел впливу. Однак для ґрунтовних та локальних досліджень слід застосовувати більш деталізовані класифікації загроз банкам. До зовнішніх належать загрози, які є результатом впливу зовнішнього середовища на діяльність банку [4].

Внутрішні загрози характеризуються чинниками, які або безпосередньо генеруються банком, або є частиною його внутрішнього середовища.

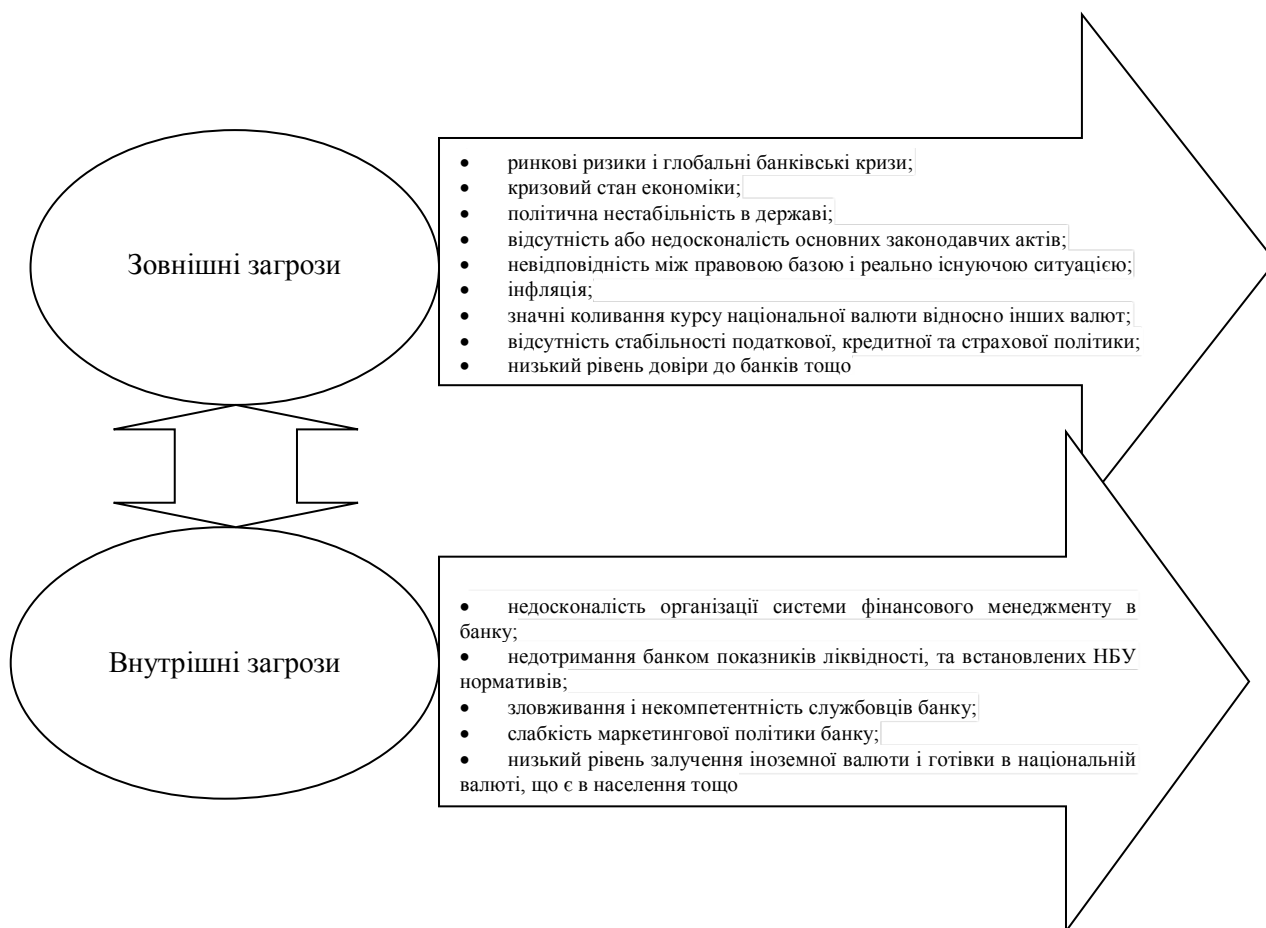

Рис. 1. Узагальнення загроз фінансовій безпеці банківської системи

Найчастіше спостерігається взаємний вплив цих загроз, наприклад невідповідність правової бази і реально існуючої ситуації може спричинити недотримання банком норм, установлених НБУ.

Нині ринок банківських послуг знаходиться у невизначеності та під значним впливом загроз, що супроводжуються негативним макроекономічним становищем. За таких умов банки повинні постійно відстежувати наявність небезпек, можливість та шляхи їх реалізації й уживати всіх заходів протидії, локалізації та нейтралізації їх наслідків [2]. Для відстеження загроз діяльності будь-якого суб'єкта господарювання, у тому числі й банків, використовують дослідження результатів їхньої діяльності.

Завдяки статистичним даним є можливість простежити динаміку дохідних та витратних показників банківської діяльності українських банків (рис. 2).

За результатами проведеного аналізу встановлено, що з 2016 р. простежується скорочення обсягів витрат банків України, це є свідченням зменшення економічної вигоди в аналізованому періоді у формі відпливу або використання активів, виникнення заборгованості, що призводить до зменшення власного капіталу. Згідно зі статистичними даними, 2016 р. був переломним, із най-

більшим дефіцитом, викликаним складним становищем на ринку фінансових і банківських послуг та невизначеністю щодо можливих напрямів і джерел подальшої капіталізації банків.

У 2018 р. ситуація змінилася, витрати значно зменшилися, причиною таких змін, скоріше за все, була реалізація політики НБУ, а саме:

– згідно з Постановою Правління НБУ № 242 від 07.04.2016, передбачалося зростання мінімального обсягу статутного капіталу банку: до 11.07.2018 його обсяг мав бути збільшений до 300 млн. грн. Передбачається, що збільшення мінімального обсягу статутного капіталу банківських установ триватиме щорічно до 500 млн. грн. до 11.07.2024;

– можливість вибору самоліквідації комерційними банками як найбільш раціонального варіанту. Зазначимо, що за самоліквідації банк самостійно погашає всі зобов'язання перед клієнтами і додаткового навантаження на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб не виникає;

– забезпечення прозорості структури власності банківських установ, перевірки фінансового стану кінцевих бенефіціарів, суттєве підвищення вимоги до ділової репутації вищого банківського менеджменту та власників.

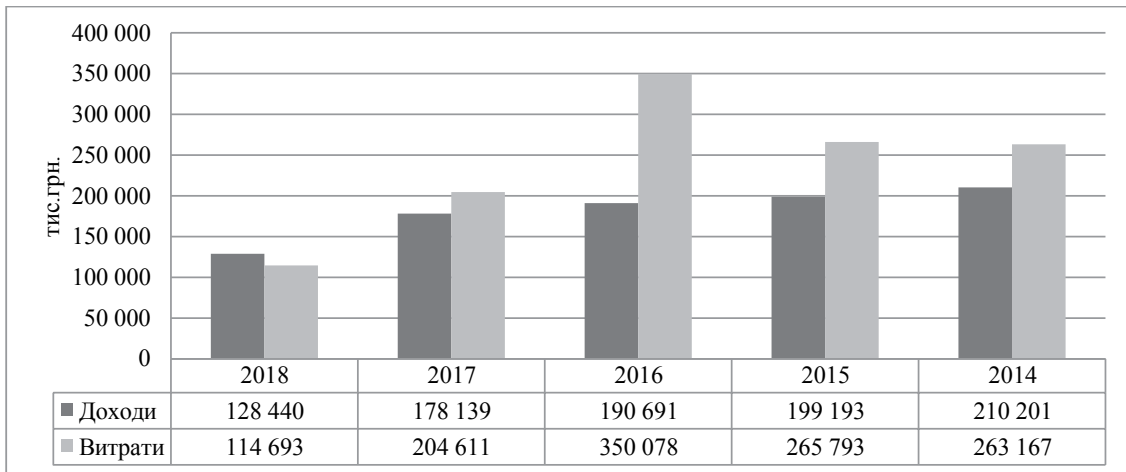

Рис. 2. Динаміка доходів і витрат банків України [7]

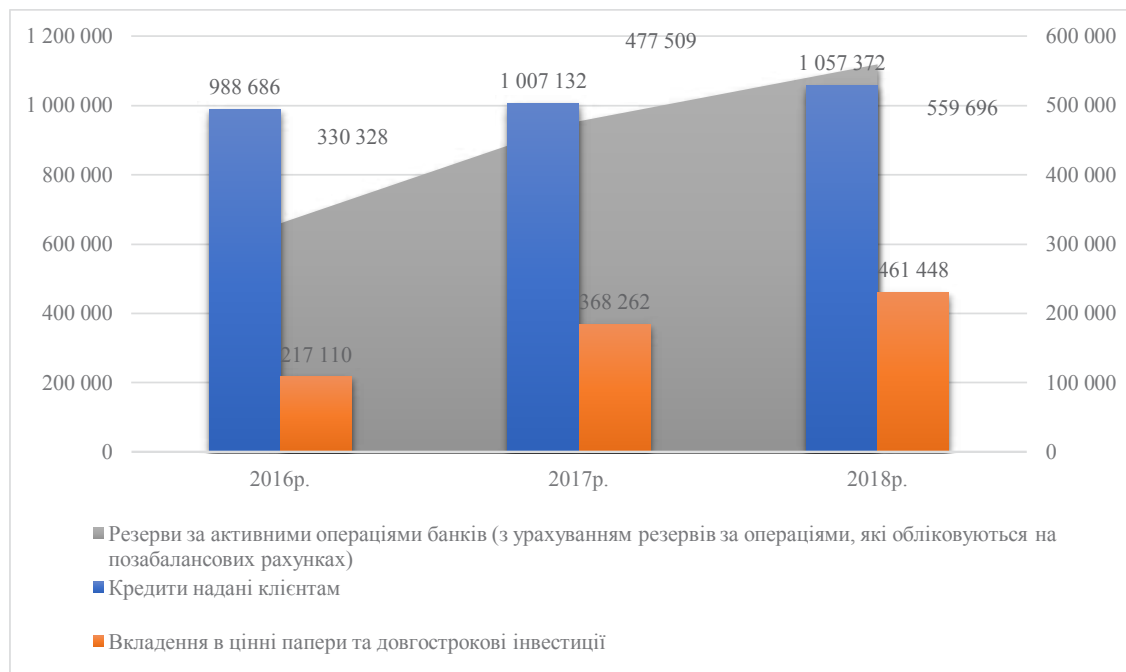

Рис. 3. Динаміка кредитної діяльності банків за 2016–2018 рр., тис. грн. [7]

Однією з внутрішніх загроз є низький рівень залучення іноземної валюти і готівки в національній валюті, що знаходиться в розпорядженні населення, тому розглянемо основні показники діяльності банків України, зокрема кредитну і депозитну.

Перш за все розглянемо кредитну діяльність (рис. 3–4), оскільки банки виступають насамперед як кредитні інститути, які, з одного боку, залучають тимчасово вільні кошти і за рахунок цих коштів задовольняють кредитні потреби споживачів. Для більшості суб'єктів господарювання є більш ніж прийнятним використовувати у своїй діяльності кредитні ресурси.

За аналізований період обсяги надання кредитів банками зросли на 6,9%, з яких 82,87% – це

кредити, надані суб'єктам господарювання наполовину в національній та іноземній валютах. Відсоток зміни наданих кредитів суб'єктам господарювання у 2018 р. порівняно з 2016 р. становить 5,59%. Отже, структура наданих кредитів банками свідчить про політику короткострокового кредитування. Така політика не є достатньо ефективною в боротьбі із загрозами банківській безпеці.

Довгостроковими інвестиціями є формування довгострокового капіталу, що охоплює матеріальні активи (такі як енергетика, транспорт та комунікаційна інфраструктура, промислові та сервісні об'єкти, житлове будівництво, кліматичні зміни та екоінноваційні технології) та нематеріальні активи (такі як освіта та дослідження і розвиток), які сти-

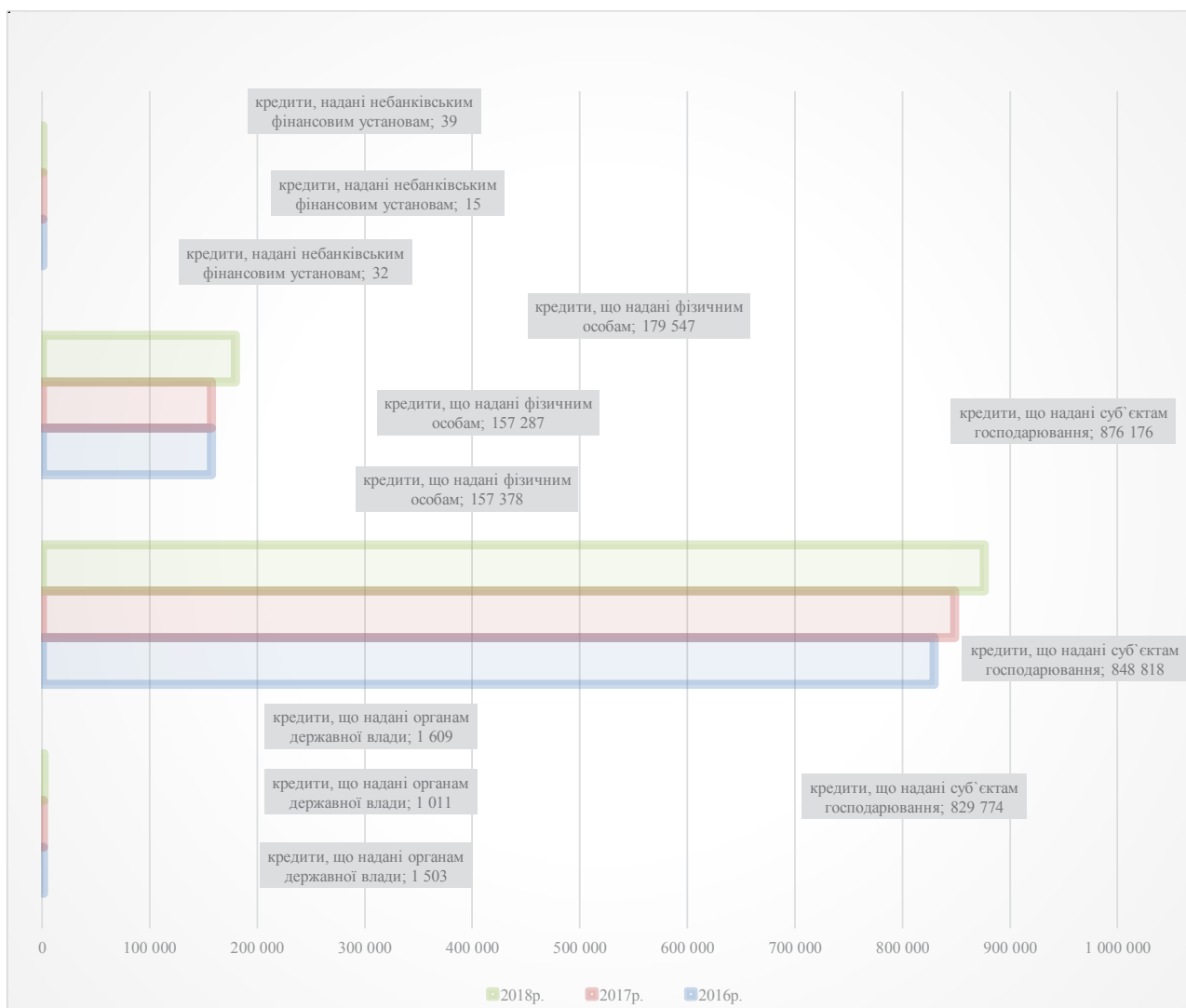

Рис. 4. Структура наданих кредитів банками України за період 2016–2018 рр. гр. од. [7]

мулюють інновації та конкурентоспроможність. Багато із цих інвестицій має більш широкі суспільні переваги, оскільки вони забезпечують більшу дохідність для суспільства у цілому шляхом підтримки основних послуг та підвищення рівня життя. Їхній вплив може також почати відчуватися у короткостроковій перспективі. Вони дають змогу компаніям та урядам виробляти більше з меншими ресурсами, реагувати на нові економічні, соціальні [5] та екологічні проблеми, сприяючи переходу до більш стабільної економіки та підвищення продуктивності та потенціалу економіки. А це має пряму вплив на стабільне функціонування банківського сектору.

Як передумова для спрямування довгострокового фінансування за розумною ціною економіка потребує генерування та залучення заощаджень. Державна політика може підтримувати це шляхом здорової фінансової політики.

Низький відсоток вкладення у цінні папери та довгострокові інвестиції впливає зі здатності

фінансового сектору спрямувати заощадження на довгострокові інвестиційні потреби. Насамперед нинішня слабка макроекономічна ситуація створює атмосферу невизначеності та неприйняття ризику, особливо для малих і середніх підприємств.

Цікавим є спостереження за результатами статей «кредити, що надані в іноземній валюті». Зниження купівельної спроможності гривні відносно інших валют передбачає повернення банкам значно більшої суми, ніж сума позики, і це знову ускладнює банківську діяльність. Для захисту споживачів Верховна Рада ухвалила законопроект, що забороняє видачу та отримання споживчих кредитів в іноземній валюті на території України.

Специфіка функціонування банківської системи характеризується тим, що в структурі банківського капіталу основну частку займають залучені та позичені кошти. На можливості банку залучати депозитні кошти впливає стан економіки країни, кризи неплатежів.

Банківська практика показує, що найстійкішим ресурсом для банківських установ є депозитні вклади фізичних осіб, оскільки за ними прослідковується значно повільніший рух коштів. У 2018 р. порівняно з попередніми роками спостерігається зростання залучених коштів у фізичних осіб на 18,73%, однак говорити про зростання довіри до банківської системи у населення складно. Все ж фізичні особи здебільшого вкладають кошти на короткотерміновий період із можливістю пролонгації, а це не є оптимальним для банків, оскільки за недостатнього обсягу довготермінових ресурсів банківські установи не можуть надавати довготермінові позики, а отже, і кредитувати розвиток реального сектору економіки.

Також збільшується відсоток охочих зберігати свої кошти у депозиті в іноземній валюті. Так, у 2018 р. 50,14% від загальної суми депозитів фізичних осіб порівняно з 2016 р. ця сума зменшилася на 4,17%.

Для наочності співставимо кредити і депозити, надані банківськими установами України, та їх зміну впродовж трьох останніх років (рис. 6).

Резервна вимога виникає під час створення депозиту (відповідальності банку), тоді як вимога до капіталу виникає зі створенням позики (актив банку). Таким чином, позики створюють вимоги до капіталу, депозити – резервні вимоги. Хоча депозити є основним джерелом позикових коштів практично для кожного банку, акціонерний капітал є важливою частиною капіталу банку.

На фінансовому ринку капіталу банки є фінансовими посередниками, тобто вони працюють між вкладниками, які надають фінансовий капітал, і позичальникам, які вимагають кредитів. Балансовий звіт є інструментом обліку, який відображає активи в одному стовпчику та зобов'язання – в іншому. Пасивами банку є його депозити. Активи банку включають його позики, власність на облігації та її резерви (які не позичені). Чиста вар-

тість банку розраховується шляхом віднімання зобов'язань банку від його активів. Банки ризикують отримати негативну чисту вартість, якщо вартість їхніх активів зменшиться. Вартість активів може зменшитися через несподівано високу кількість дефолтів за кредитами або якщо процентні ставки зростають, і банк зазнає невідповідність часу активу-відповідальності, коли банк отримує низьку відсоткову ставку за своїми довгостроковими позиками, але повинен заплатити більш високу ринкову процентну ставку для залучення вкладників.

Банки можуть захистити себе від таких загроз, вирішивши диверсифікувати свої позики або зберігати більшу частку своїх активів в облігаціях та резервах. Якщо банки зберігають лише частину своїх депозитів як резерв, то процес кредитування банків, перерахування коштів у банках, а також банків, що надають додаткові кредити, створить гроші в економіці.

Ще одним показником нестабільності банківської системи є стрімке зниження чисельності банків, яке спостерігається з 2014 р., а в 2018 р. ця кількість зменшилася вдвічі. НБУ пояснює це недостатнім регулюванням банківської системи в минулому, що призвело до стрімкого зростання кількості установ, які не мали наміру виконувати функції класичного фінансового посередництва і виконували фіктивну роль банку, який насправді створювався для виведення коштів за кордон, відмивання грошей та зменшення податкового навантаження у власному підприємстві, такі банки найчастіше називають «кишеньковими». У цьому разі зменшення кількості установ стає свідченням заходів щодо стабілізації банківського сектору, оскільки унеможливорює зростання ризику по банківських операціях.

Однак початок ліквідації спричинив виникнення нової проблеми, а саме виведення грошей через банківські рахунки за кордон. Власники банків, у

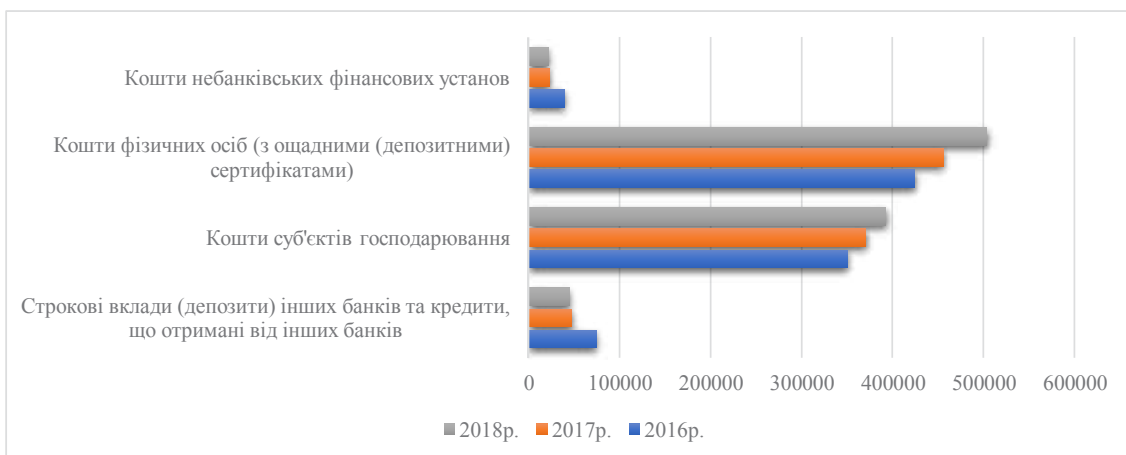

Рис. 5. Основні показники депозитної діяльності банків України за 2016–2018 рр., гр. од. [7]

яких виявили деякі проблеми з діяльністю, одразу ж почали виводити свої активи.

У результаті банківська система стала додатковим навантаженням на державний бюджет. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб для здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможних банків залучав додаткові джерела фінансування, зокрема кредити уряду. Все ж зменшення чисельності банківських установ полегшить регулювання та спостереження за їхньою діяльністю. Саме тому для запобігання паніці населення з приводу дій НБУ доцільним було б здійснення відкритої політики регулювання та обґрунтування причини прийняття саме таких рішень для вирішення проблем банківської системи.

Відповідно до зменшення кількості банків скоротилася і чисельність їхніх структурних підрозділів, що ми й спостерігаємо на рис. 7.

Аналіз показує, що скорочення кількості персоналу та філій у банківському секторі тривало в 2014–2018 рр., оскільки клієнти все більше використовують електронні платежі, а також онлайн та мобільний банкінг. Банки продовжують зменшу-

вати свою фізичну присутність в Україні, оскільки зменшується значення широко розповсюджених мереж філій банку.

Основна політика щодо банківського сектору повинна спрямовуватися на зменшення таких ризиків, які можуть бути викликані невдачею великих, дуже складних та взаємопов'язаних кредитних установ на основі запровадження обов'язкового відділення діяльності з високим ризиком банку, передусім власної торгівлі, з його «основного» бізнесу, наприклад депозитних або роздрібних послуг платежу. «Основні» банківські операції мають дуже велике значення для реальної економіки і, отже, мають особливий захист.

Це сприятиме: підвищенню стабільності на фінансових ринках; посиленню захисту грошових коштів платників податків, оскільки менші банки, що зазнають невдачі, можуть бути вирішені без звернення до державних коштів; зменшенню моральної небезпеки, оскільки можливість більших банківських груп покладатися на передбачувані субсидії урядом буде ліквідована; посиленню послідовності правил для кредитних установ, які

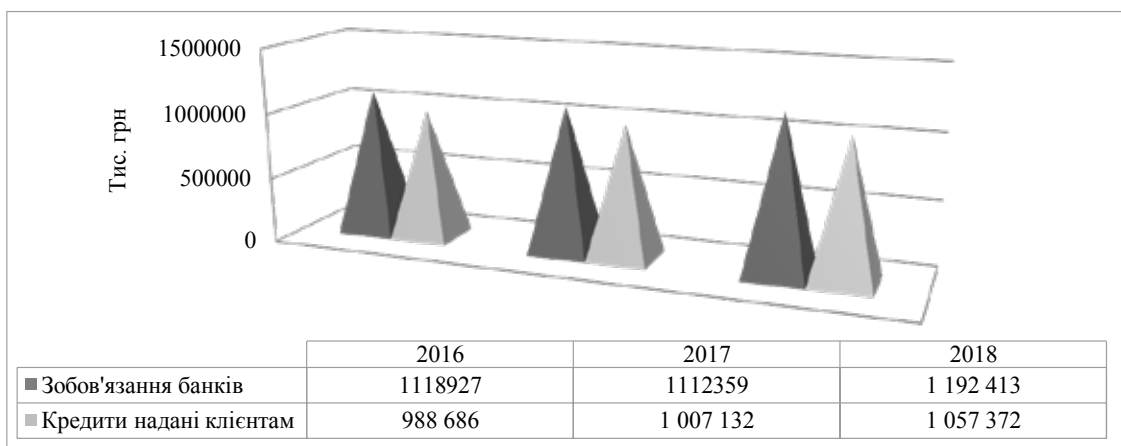

Рис. 6. Співвідношення наданих кредитів і залучених депозитів банками України [7]

Таблиця 1

Кількість діючих банків в Україні [6]

Періоди станом на	Кількість діючих банків	З них з іноземним капіталом	У т. ч. зі 100%-м іноземним капіталом
1.01.2008	175	47	17
1.01.2009	184	53	17
1.01.2010	182	51	18
1.01.2011	176	55	20
1.01.2012	176	53	22
1.01.2013	176	53	22
1.01.2014	180	49	19
1.01.2015	163	51	19
1.01.2016	117	41	17
1.01.2017	96	38	17
1.01.2018	82	38	18

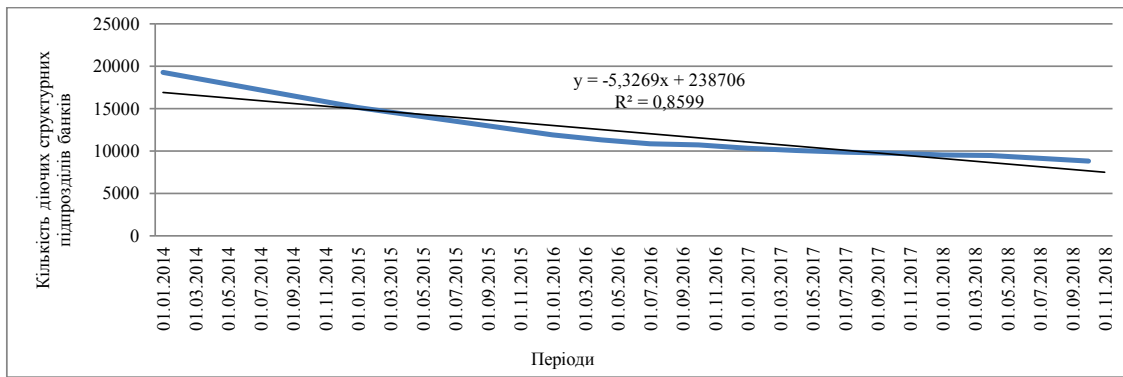

Рис. 7. Зміна кількості структурних підрозділів банків України за 2014–2018 рр. [6]

повинні забезпечити однакові умови роботи на внутрішньому ринку та зменшити можливості обійти регулювання; зменшенню спотворення конкуренції між банками.

На відміну від України в країнах світу спостерігається кардинально інша ситуація. У кожній країні банківська система існує згідно з установленим порядком. У Польщі функціонує всього 60 банків, у Великобританії – 600 установ, Німеччині – 1 800 установ, у США – 5 100.

На перший погляд, кількість банків можна співвіднести з кількістю населення, але якщо розрахувати кількість банків на мільйон населення, то у США цей показник становить 21,75 банк на мільйон осіб, у Польщі – 1,5, а в Україні – 2,35 установи. Тим не менше банківські системи США, Польщі, Німеччини відрізняються стабільністю й ефективністю, незважаючи на абсолютно різні моделі організації. Універсального зразка банківської системи, який однаково працював би в будь-якій країні, немає, адже кожній системі притаманні свої характерні особливості [5].

Висновки з проведеного дослідження.

Питання підвищення фінансової безпеки банківського сектору в Україні є комплексним і досить проблемним, вирішення такої проблеми потребує системного підходу, організації належної координації зусиль усіх учасників вітчизняного ринку банківських послуг із дотримання і підвищення рівня фінансової безпеки банківського сектору країни.

Адекватність капіталу є необхідною умовою для того, щоб банки могли виконувати свою основну функцію як фінансових посередників на всіх етапах бізнес-циклу.

Конкуренція ззовні банківського сектору завдає тиск на банки, щоб швидко змінити свою організаційну культуру. Для банків цифровізація означає одночасну зміну стратегії, організації, вимог до персоналу та ІТ-систем. Широке використання електронних послуг у банківському секторі сприятиме готовності як споживачів, так і інфраструктури до нового виду цифрових фінансових послуг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барановський О.І. Філософія безпеки: монографія: у 2-х т. Т. 2. Безпека фінансових інститутів. К.: УБС НБУ, 2014. 715 с.
2. Дмитрова О.С. Класифікація загроз та ризиків економічної безпеки банку. Ефективна економіка. 2015. № 11.
3. Коковіхіна О.О., Олійник А.Ю. Ідентифікація загроз фінансовій безпеці банк. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2015. № 50. С. 329–333.
4. Лісняк А.С. Чинники фінансової безпеки банків. Вісник університету банківської справи. 2017. № 3(30). URL: <http://visnuk.ubsnbu.edu.ua/article/view/124469>.
5. Новий бізнес. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/saygun/chim-horosha-likvidatsija-bankiv-485347>.
6. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/auction/details>.
7. Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua>.

REFERENCES:

1. Baranovs'kyj, O.I. (2014), *Filosofia bezpeky* [The philosophy of security], UBS NBU, Kyiv, Ukraine., 715 p. (in Ukrainian).
2. Dmytrova O. S. (2015), "The classification of threats and risks Economic Security Bank", *Efektivna ekonomika*, vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4599> (Accessed 10 Nov 2015). (in Ukrainian).
3. Kokovikhina O. O. (2015), "Identyfikacija zagroz finansovij bezpeci bank", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*. vol.50, pp. 329 – 333. (in Ukrainian).
4. Lisnjak A.Je. (2017), "Chynnyky finansovoji bezpeky bankiv", *universytetu bankivskojji spravy*. – vol. 3 (30), available at: <http://visnuk.ubsnbu.edu.ua/article/view/124469>.
5. Novyj biznes, available at: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/saygun/chim-horosha-likvidatsija-bankiv-485347>
6. Nacionaljnij bank Ukrajinj, available at: <https://bank.gov.ua/control/uk/auction/details>.
7. Ministerstvo finansiv Ukrajinj, available at: <https://minfin.com.ua/ua>.

Karkovska V.Ya.Candidate of Economic Sciences
Lviv Polytechnic National University**Prokopyshyn-Raskevych L.M.,**Candidate of Economic Sciences
Lviv Polytechnic National University**Yakymets M.M.**Student
Lviv Polytechnic National University**FINANCIAL SECURITY OF THE BANKING SYSTEM: REALITIES AND PROSPECTS**

The issue of ensuring the financial safety of banks has always been relevant, especially in thus, the stable functioning of the banking system depends not only on the development of banking services but also on the socio-economic development of the state.

The factors that impact on the financial security of the banking system and the study of changes in these indicators, are identified.

Nowadays the significant number of threats, accompanied by a negative macroeconomic situation, have the influence on the banking market.

According to the results of the analysis, it was determined that from 2016 year the reduction of expenses in Ukrainian banks, that is related to decline in economic benefits in the form of outflow or using of assets, the emergence of debt, which leads to a decrease in equity.

One of the internal threats is the low level of attracting foreign currency and cash in the national currency available to the public.

Long-term investments are the formation of long-term capital, their influence may also be feel in the short term. Many of these investments have wider social benefits, as they provide greater returns for society as a whole by supporting basic services and improving living standards.

The specifics of the functioning of the banking system are characterized by the fact that in the structure of bank capital the main share is borrowed funds. The ability of the bank to attract deposit funds is influenced by the state of the country's economy, the crisis of non-payment.

The issue of raising the financial security of the banking sector in Ukraine is complex and much more problematic, solving such a problem, which requires a systematic approach in to this area, organization of proper coordination of all participants efforts to maintain and increase the level of financial security of the banking sector.

Capital adequacy is a prerequisite for banks to fulfill their primary function as financial intermediaries at all stages of the business cycle.

The external competition makes pressure on banks and also require to change quickly its organizational culture. For banks, digitalisation means the simultaneous change of strategy, organization, requirements of personal competence and IT systems. The widespread using of electronic banking services will foster both consumer and infrastructure readiness for a new type of digital financial services.